

М. В. Макаренко,
к. мед. н., здобувач наукового ступеня доктора наук, Київський національний університет
імені Тараса Шевченка; директор клініки ММ-дентал
ORCID ID: 0000-0001-8677-8670

DOI: 10.32702/2306-6814.2021.12.85

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРІОРИТЕТ

М. Makarenko,
PhD in Medical Sciences, Candidate for a degree of Doctor of Science, Taras Shevchenko
National University of Kyiv; Director of MM-Dental Clinic

ENSURING THE RIGHT TO HEALTH CARE AS A STRATEGIC NATIONAL PRIORITY

Статтю присвячено дослідженню проблеми забезпечення права на охорону здоров'я у вітчизняному правовому полі, яке визначено як стратегічний національний пріоритет України в умовах глобалізованих епідемічних викликів.

Обґрунтовано, що здоров'я є найбільшою цінністю людського життя. Право на здоров'я належить до соціальних прав, а його втрата нівелює значення усіх інших благ. Головною особливістю цього права є його невідчужуваність, оскільки людина володіє цим правом упродовж усього життя. Доведено, що права громадян у сфері охорони здоров'я — це широке поняття, яке включає в себе не лише безпосередньо права, але й взаємні обов'язки і людини, і суб'єктів публічного управління у зазначеній сфері. Доведено, що у сучасному технологічному світі стан здоров'я виступає головним чинником на шляху до прагнення особи стати повноцінним членом суспільства, мати освіту, роботу, бути активним учасником громадянського суспільства. Зазначено про необхідність удосконалення існуючої законодавчої бази, розробки та реалізації нових та сучасних стратегічних документів, що сприятимуть розвитку суспільного здоров'я та гарантуватимуть кожному громадянину право на охорону власного здоров'я, що актуалізує потребу належного правового нормопроєктування та належної правореалізації, особливо з огляду на медичну реформу, що здійснюється в Україні.

The article is devoted to the study of the problem of ensuring the right to health care in the domestic legal field, which is defined as a strategic national priority of Ukraine in the context of globalized epidemic challenges.

It is argued that health is the greatest value of human life. The right to health belongs to social rights, and its loss negates the importance of all other benefits. The main feature of this right is its inalienability, because a person has this right throughout life. It has been proven that the rights of citizens in the field of health care is a broad concept that includes not only the rights themselves, but also the mutual responsibilities of both the person and the subjects of public administration in this area. It is proved that in the modern technological world the state of health is the main factor on the way to the desire of a person to become a full member of society, to have an education, a job, to be an active participant in civil society.

It was found that the legal basis governing public relations in the field of health care in Ukraine is quite strong. In addition to the Constitution, the legal framework in this area is also a number of other laws, including the Fundamentals of Legislation of Ukraine on Health, On Ensuring Sanitary and Epidemic Welfare, On Protection of Infectious Diseases, On Medicines, On State Financial Guarantees of Medical public service, etc. This area is also regulated by Decrees of the President of Ukraine: On approval of the Regulations on the Ministry of Protection of Ukraine, the Concept of Health Development of the Population of Ukraine, On the Strategy of Sustainable Development "Ukraine — 2020", etc. The normative and legal basis of the state policy in the field of health care is also the Orders of the Ministry of Health of Ukraine.

The Constitution of Ukraine stipulates that health care is provided through state funding of relevant programs: health and prevention, health care, socio-economic, etc. The state realizes the right to health care through the creation of appropriate conditions for affordable and effective provision of medical services, development of medical institutions of all forms of ownership, ensures sanitary and epidemic well-being.

The need to improve the existing legal framework, develop and implement new and modern strategic documents that will promote public health and guarantee every citizen the right to health care, which highlights the need for proper legal regulation and proper enforcement, especially given the medical reform underway in Ukraine.

Ключові слова: публічне управління, право на охорону здоров'я, медична допомога, епідемічні загрози, пандемія, COVID-19.

Key words: public administration, right to health care, medical care, epidemic threats, pandemic, COVID-19.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Право на охорону здоров'я встановлено Основним Законом України (ст. 49) [1]. Усі заходи для реалізації зазначеного права спрямовані на профілактику захворюваності, збереження і зміцнення здоров'я нації загалом та окремої людини зокрема, підтримання її довголіття і соціальної активності, а у разі втрати нею працездатності — надання кваліфікованої медичної допомоги.

Документи ВООЗ (Всесвітньої організації охорони здоров'я) тлумачать термін охорона здоров'я як створення умов для комфортного існування людини, як фізичного, так і психічного, індивідуально або у групі. Зазначене поняття охоплює також профілактичну роботу відповідних суб'єктів у цій галузі, заходи щодо зміцнення здоров'я, здійснення лікувальної та відновлювальної діяльності тощо [2].

Здоров'я є найбільшою цінністю людського життя і легковажне ставлення до нього може призвести до невідворотних наслідків. Право на здоров'я належить до соціальних прав, а його втрата нівелює значення усіх інших благ. Головною особливістю цього права є його невідчужуваність, оскільки людина володіє цим правом упродовж усього життя. Водночас права громадян у сфері охорони здоров'я — це широке поняття, яке включає в себе не лише безпосередньо права, але й взаємні обов'язки і людини, і суб'єктів публічного управління у зазначеній сфері. Конституція закріплює не лише право громадян на охорону здоров'я, але й право на медичну допомогу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Питанням аналізу та розробки правових засад у сфері охорони здоров'я присвячені роботи І. Бандурки, Е. Браттербера, О. Бутник, О. Губара, С. Гур'єва, О. Литвинова, О. Немирівської, С. Танга, А. Терент'єва та ін. зарубіжних та вітчизняних науковців. Потребують подальшої дискусії проблеми, пов'язані з особливостями забезпечення права на охорону здоров'я, оскільки зазначене питання актуалізується з огляду на продовження пандемії COVID-19 у усьому світі.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є здійснення аналізу стану забезпечення права на охорону здоров'я людини як стратегічного національного пріоритету України в умовах глобалізованих епідемічних викликів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Світовою спільнотою права громадян у сфері охорони здоров'я закріплені Загальною декларацією прав людини (1948 рік) [3], Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права (1966 рік) [4], Міжнародним пактом про громадянські і політичні права (1966 рік) [5] тощо. Зазначене право визначено й у інших міжнародних законодавчих актах, в яких окреслено заходи, необхідні для найбільш повної реалізації права громадян на охорону здоров'я.

Водночас варто відзначити, що міжнародне визнання права людини на охорону здоров'я означає її особисту відповідальність за нього, а органи державної влади в свою чергу повинні розробляти й виконувати всі заходи, спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я нації в цілому. Цілком зрозуміло, що право на охорону здоров'я містить низку положень, по-різному сформульованих у конституціях різних країн. Однак їх закріплення і регулювання національними нормативно-правовими нормами є природним продовженням їх забезпечення конституційним правом й гарантією їх реалізації у глобальних масштабах.

Законодавче підґрунтя, що регулює суспільні відносини у сфері охорони здоров'я України, є досить потужним. Окрім Конституції, нормативно-правовою основою у цій сфері є також низка інших законів, зокрема "Основи законодавства України про охорону здоров'я" [6], "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" [7], "Про захист населення від інфекційних хвороб" [8], "Про лікарські засоби" [9], "Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення" [10] тощо.

Зазначена сфера регулюється також Указами Президента України: "Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України" [11], "Концепція розвитку охорони здоров'я населення України" [12], "Про Стратегію сталого розвитку "Україна — 2020" [13] та ін. Нормативно-правову базу державної політики у сфері охорони здоров'я складають також і Накази МОЗ України.

Конституцією України визначено, що забезпечення охорони здоров'я здійснюється шляхом державного фінансування відповідних програм: оздоровчо-профілактичних, медико-санітарних, соціально-економічних тощо. Держава реалізує право на охорону здоров'я через створення відповідних умов для доступного та ефективного надання медичних послуг, розвиток лікувальних закладів усіх форм власності, забезпечує санітарне та епідемічне благополуччя [1].

Основами законодавства України про охорону здоров'я передбачено, що право на охорону здоров'я забезпе-

чується відповідним рівнем якості життя, включаючи харчування, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування, яке є необхідним для підтримання належного здоров'я людини; безпечним навколишнім природним середовищем; санітарно-епідемічним благополуччям території; безпечними і здоровими умовами праці, навчання, побуту та відпочинку; кваліфікованою медичною допомогою з вільним вибором лікаря, методів лікування та закладу охорони здоров'я; достовірною та своєчасною інформацією про стан свого здоров'я і здоров'я населення, включаючи існуючі і можливі фактори ризику; участю в обговоренні проєктів законодавчих актів у сфері охорони здоров'я; правовим захистом від будь-яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних із станом здоров'я; відшкодуванням заподіяної здоров'ю шкоди та ін. [6]. Окрім того, законами України можуть бути визначені й інші права громадян у сфері охорони здоров'я.

Відповідно до вітчизняного законодавства, поняття "охорона здоров'я" та "медична допомога" співвідносяться один з одним як ціле та складова, що складає розуміння тлумачення права громадян у сфері охорони здоров'я. Однак для глибокого проникнення в його сутність потрібно чітко розуміння способу їх співвідношення. Право на охорону здоров'я — це одне з найбільш важливих прав людини. Без його повноцінної реалізації неможливий гармонійний розвиток особистості. Це визначальний чинник, який сьогодні перебуває в полі зору і держави, і суспільства, тому права громадян у сфері охорони здоров'я розглядаються в аспекті їх універсальності.

Поняття "право у сфері охорони здоров'я" останнім часом стало широко застосовуватись у зарубіжній практиці та стало загальноприйнятим терміном. Зустрічається також й поняття "право на здоров'я", однак з нашої точки зору, воно не може існувати як таке з огляду на об'єктивну неможливість людини гарантувати самій собі здоров'я, не може бути надане кимось стороннім та не може виступати суб'єктом права.

Право на охорону здоров'я може бути ідентифіковане як право використання наданих державою можливостей щодо його підтримання на належному рівні, зміцнення та покращення. Індивідуальним правом людини на охорону здоров'я є право визначати свою соціальну поведінку та стиль життя. У його основі лежить лежать права пацієнта.

Індивідуальні та соціальні аспекти права на охорону здоров'я є взаємозалежними та взаємодоповнюючими. При реалізації соціальних прав необхідно враховувати також і індивідуальні права. Водночас індивідуум повинен усвідомлювати, що він є частиною суспільства і що його права зумовлені саме цим суспільством. Індивідуальні права людини мають більш абсолютний характер, аніж соціальні права. Якщо індивідуальне право порушується, то випадок такого порушення може бути підданий соціальному судовому розгляду. Забезпечення ж соціальних прав є більш складним завданням, оскільки їх зміст залежить від можливостей суспільства, а безпосередні юридичні зобов'язання не завжди можливі [14, с. 87].

Конституційне право на медичну допомогу є основним структурним елементом комплексного змісту права на охорону здоров'я, логічно впливає з нього і його конкретизує. Відповідно до норм Цивільного кодексу України, особисті немайнові права є особливим видом

прав громадян, оскільки не містять економічного аспекту. Відтак до особистих немайнових прав відносять і право на охорону здоров'я, право на медичну допомогу, право на інформацію про стан здоров'я [15].

У сучасному технологічному світі стан здоров'я виступає головним чинником на шляху до прагнення особи стати повноцінним членом суспільства, мати освіту, роботу, бути активними учасником громадянського суспільства. Це свідчить про необхідність не лише удосконалення існуючої законодавчої бази, а й розробки та реалізації нових та сучасних стратегічних документів, що сприятимуть розвитку суспільного здоров'я та гарантуватимуть кожному громадянину право на охорону власного здоров'я.

Усе вищезазначене актуалізує потребу належного правового нормопроектування та належної правореалізації, особливо з огляду на медичну реформу, що здійснюється в Україні. Її початком вважається набуття чинності Закону України "Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення" [10]. Однак проблем у реалізації права українців на охорону здоров'я ще є чимало.

Нагальною необхідністю продовжує бути прийняття Медичного кодексу України, який має зменшити правові прогалини та забезпечити комплексний підхід у регулюванні суспільних відносин у досліджуваній сфері. Особливо гостро стоїть реалізація зазначеного права у сучасних умовах світової пандемії, спричиненої COVID-19. Її поширення світом та Україною наочно загострило проблеми епідеміологічного нагляду, засвідчило неспроможність вітчизняної медицини здійснювати інфекційний контроль, розкрило безпекові проблеми внутрішньолікарняного інфікування тощо.

На початку 2020 року Міністерством охорони здоров'я було оприлюднено для громадського обговорення наказ МОЗ "Про затвердження Інструкції з впровадження профілактики інфекцій та інфекційного контролю в закладах охорони здоров'я" [16], однак станом на середину 2021 року цей документ залишається лише проєктом. Й хоча відбулось певне розширення законодавчої бази та правове оновлення статусу суб'єктів медичних правовідносин у зв'язку з першим етапом медичної реформи, це лише початок викликів, які має подолати Україна на шляху до світових стандартів реалізації права особи на охорону здоров'я.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, в Україні необхідна розвинена, систематизована і прозора законодавчо-нормативна база щодо забезпечення права на охорону здоров'я. Вона має становити основу збереження та зміцнення здоров'я, бути необхідною складовою механізму впровадження здорової поведінки та формування здорового способу життя.

У процесі оновлення та реформування законодавства України щодо забезпечення права на охорону здоров'я, необхідно, на нашу думку, враховувати різні чинники та фактори, які стосуються захисту права кожної людини на досягнення максимально можливого здоров'я, здійснювати відповідні заходи щодо промоції здорового способу життя. З-поміж цих заходів слід окреслити основні, які стосуються як кожної особистості, так і держави загалом:

освіту й виховання здорового способу життя; захист здоров'я; запобігання захворюванням. Доцільним є прийняття загальнодержавного кодифікованого правового документу, який би підкреслив значущість впровадження здорового способу життя, визначив прогалини у різних нормативно-правових актах та базувався на діючих міжнародно-правових стандартах стосовно захисту прав людини та забезпечення належного рівня здоров'я.

Література:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Health Evidence Network Synthesis Report. URL: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/327321/9789289054355-eng.pdf>
3. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Міжнародний пакт про економічні соціальні та культурні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
6. Основи законодавства України про охорону здоров'я. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
7. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text>
8. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>
9. Про лікарські засоби: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80#Text>
10. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>
11. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF#Text>
12. Про Концепцію розвитку охорони здоров'я населення України: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1313/2000#Text>
13. Про Стратегію сталого розвитку "Україна — 2020": Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>
14. Барзилович А.Д. Механізми державного регулювання надання медичних послуг в Україні. Публічне управління та митне адміністрування. № 1 (24). 2020. С. 86—88.
15. Цивільний кодекс України: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
16. Інструкція з впровадження профілактики інфекцій та інфекційного контролю в закладах охорони здоров'я: проект Наказу МОХ. URL: https://moz.gov.ua/uploads/3/18795-pro_20200212_1_dod_4.pdf

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), "The Constitution of Ukraine", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 15 June 2021).

gov.ua/laws/show/en/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (Accessed 15 June 2021).

2. WHO (2019), "Health Evidence Network Synthesis Report", available at: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/327321/9789289054355-eng.pdf> (Accessed 15 June 2021).

3. UN (1947), "Universal Declaration of Human Rights", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (Accessed 15 June 2021).

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (1973), "International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (Accessed 15 June 2021).

5. The Verkhovna Rada of Ukraine (1973), "International Covenant on Civil and Political Rights", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (Accessed 15 June 2021).

6. The Verkhovna Rada of Ukraine (1993), "Fundamentals of the Legislation of Ukraine on Health Care", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (Accessed 15 June 2021).

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (1994), The Law of Ukraine "On ensuring the sanitary and epidemic well-being of the population", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text> (Accessed 15 June 2021).

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine "On protection of the population from infectious diseases", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text> (Accessed 15 June 2021).

9. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine "On Medicinal Products", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 15 June 2021).

10. Verkhovna Rada of Ukraine (2018), The Law of Ukraine "About the state financial guarantees of medical care", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text> (Accessed 15 June 2021).

11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), Resolution "Regulations on the Ministry of Health of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF#Text> (Accessed 15 June 2021).

12. President of Ukraine (2000), Decree "About the Concept of development of health care of the population of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1313/2000#Text> (Accessed 15 June 2021).

13. President of Ukraine (2015), Decree "On the Sustainable Development Strategy "Ukraine — 2020", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text> (Accessed 15 June 2021).

14. Barzylovych, A.D. (2020), "Mechanisms of state regulation of medical services in Ukraine", Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia, vol. 1 (24), pp. 86—88.

15. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "The Civil Code of Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (Accessed 15 June 2021).

16. Ministry of Healthcare of Ukraine (2020), "Instructions for the implementation of infection prevention and infection control in health care facilities", available at: https://moz.gov.ua/uploads/3/18795-pro_20200212_1_dod_4.pdf (Accessed 15 June 2021).

Стаття надійшла до редакції 21.06.2021 р.